

ORTA ÇAĞ'DA KÜLTÜRLER ARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN ANADOLU-TÜRK KERVANSARAYLARI

KAN, Kadir
TÜRKİYE/TURÇIA

ÖZET

Tarih boyunca kültürlerin ve kültür ürünlerinin farklı unsurlar arasında yayılmasında ticaretin ve ticari ilişkilerin çok önemli bir rolü olmuştur. Asya'nın batıya açılan kapısında önemli bir kavşak noktası olan Anadolu, sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle hem ticaret hem de kültür tarihi açısından ayrı bir yere sahiptir. Selçuklular döneminden itibaren Anadolu'nun ticari devamlılığını sağlamak için hem yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak hem de güvenliklerini sağlamak amacıyla çok sayıda kervansaray inşa edilmiştir. Osmanlılar döneminde de değişen yol güzergâhları dikkate alınarak kervansaray inşasına devam edilmiştir. Onlarca farklı millete mensup yolcuların bir arada geceledikleri ve her türlü ihtiyaçlarının ücretsiz karşılandığı kervansaraylarda, yolcular birbirleri ile karşılıklı diyaloglar kuruyor, mal ve para mübadelesi yapıyorlardı. Kervansaraylar sayesinde farklı uluslara mensup ve farklı dünya anlayışına sahip pek çok insan birbirini tanıma, başka din ve kültürlerle ilgili fikir edinme imkânına sahip olmuştur. Aynı şekilde diğer yolcuların yeme içme, giyim kuşam, dinlenme uyuma, ibadet gibi durumlarını gözlemliyor ve ülkelerine döndüklerinde yazılı ve sözlü olarak anlatıyorlardı.

Bu tebliğde, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde hem ticari hem de sosyal açıdan önemli bir faaliyet alanına sahip olan Anadolu-Türk kervansarayları, farklı kültürlerden ve milletlerden insanlar arasındaki karşılıklı etkileşime mekân olması yönüyle ele alınacaktır. Ayrıca bu etkileşimin o dönemde, dünyadaki çeşitli kültürlerin birbirini tanınmasına, Türklerin misafirperverliği, Türk kültürü ve kültür öğelerinin dünyaya tanıtılmasına katkıları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kervansaray, Anadolu, kültürler arası etkileşim, ticaret yolları, Türkiye tarihi.

ABSTRACT

Anatolian-Turkish Caravanserais in The Middle Ages in Terms of Interaction Between Cultures

In the course of history, trade and commercial contacts had an important role in the diffusion of cultures and cultural products among different societies. Anatolia, which is an important junction between Asia and West, owing to its geographical position, has an important place in point of trade and cultural history. From Seljukid period on, a lot of caravanserais were built to ensure commercial

continuity in Anatolia, in order to meet the needs of merchants and to ensure their safety. In the Ottoman period, new caravanserais were built in accordance with the changing routes. In caravanserais, which a lot of people from different nationalities were spending nights together and their needs were satisfied without payment, travelers were making dialogs and they were exchanging goods and money. Thanks to caravanserais a lot of people who has different world views, had the chance to know each other and to have an idea about different religions and cultures. Similarly they were observing other travelers' eating, drinking, clothing, praying etc. and when they returned to their own country, they were telling others verbally or in writing.

This paper deals with Anatolian caravanserais, which had an important place in point of commercial and social activity in the period of Seljuks and Ottomans, in terms of being a place for interaction between people from different cultures and nationalities. In addition it is studied that this interaction helped various cultures know each other and contributed to Turkish culture, hospitality and cultural elements to be introduced to the world.

Key Words: Caravanserai, Anatolia, interaction between cultures, trade roads, history of Turkey.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmadığı dönemlerde kültürlerin ve medeniyet birikimlerinin ülkelerarası mesafelerde paylaşılması çeşitli şekillerde oluyordu. Savaşlar için yapılan seferler, ticaret seferleri, deniz aşırı seyahatler, elçilerin ve seyyahların izlenimleri neticesinde başka milletlerin yaşayışı ve kültürü hakkında bilgi edinme imkânı vardı. Geçmişe eski çağlara ulaşan büyük ticaret yolları, tabii bir şekilde, günün şartlarında en kolay ve en kısa zamanda ulaşımı sağlayacak şekilde oluşmuş, mal ve diğer ürünleri taşıyan insanların kendi ülkeleri dışına çıkarak ellerindeki ürünleri uygun bedellerle satmalarına imkân vermiştir. Doğu'nun ipeği, baharatı ve diğer ürünlerini batıya taşıyan ticaret yolları bilinen en eski yollardandır. Binlerce yıl tüccarlar doğudan batıya, batıdan doğuya yolculuklar yaparak ihtiyaç duyulan ürünleri kıtalar arası mesafelerde insanlığın hizmetine sunmuşlardır. Bu ticari ürünlerin ülkeler ve kıtalar arasında nakledilmesi ticaret yollarının üzerinden geçtiği ülkeler açısından birtakım düzenlemeleri ve bazı özel kurumların tesisini zorunlu kılmıştır. Bu düzenlemelerin içine ülkeler arası ticaret ve gümrük anlaşmaları, tüccarlara tanınan dokunulmazlıklar, yol güvenliği ve malların sigortalanması, tüccarların emniyeti ve ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla kervansarayların kurulması gibi uygulamalar girmektedir.

Eski çağlardan beri Doğu ülkelerinde kervanların hedeflerine güvenle ulaşımının sağlanması amacıyla kervansarayların yapıldığı bilinmektedir. Çin'den Orta Asya ve Kafkasya'ya, Kafkasya'dan Anadolu ve Avrupa'ya uzanan ticaret

yolları üzerinde pek çok kervansaray ve benzeri yapılar inşa edilmiştir. İslam dünyasında kervansarayların ilk örneklerinin ribatlar olduğu düşünülmektedir. Sınır bölgelerinde gazaya giden mücahitlerin konaklamaları ve ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla inşa edilen bu yapılar, sınırların genişlemesiyle ülke içinde kalarak eski fonksiyonlarını kaybetmiş, ticaret ve seyahatlerde yolculara ev sahipliği yapan kervansarayların ilk örneği teşkil etmiştir. Batı ülkelerinde de bunlara benzer yapılar görülmektedir. Ceneviz ve Venedik'te bu binalara "fondako" (Ar. Funduk) adı verilmekteydi. Venedik'te "Fondaco dei Tedeshi" (Alman Hanı) ve Fondaco dei Turchi (Türk Hanı) meşhurdur. İtalyancada "fondaco" kelimesi "funnacu" biçiminde **Sicilya'da** günümüze kadar eski anlamını devam ettirmiştir. (**Türk Ansiklopedisi**, 1970: 459-460).

Bu tebliğde Anadolu'da Türk varlığı sonrasında ortaya çıkan kervansaraylar ve kültürler arası etkileşimde oynadığı rol ele alınacaktır. Öncelikle kervansaraylarla ilgili bir ön bilgi verilmesi yerinde olacaktır. Anadolu'da Türk dönemi kervansaray yapımı Selçuklularla başlar. Orta Asya'dan başlayan göçler ve ilkini Malazgirt savaşının oluşturduğu fetihler neticesinde Selçuklular, İpek Yolu'nun batıya açılan güzergâhında önemli bir kavşak olan Anadolu'yu büyük oranda ele geçirmişlerdir. Selçuklu fetihlerinin özellikle önemli ticaret yolları üzerinde yoğunlaştığı, Sinop ve Antalya gibi önemli ticari limanların ele geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu stratejik bölgelerin fethinden sonra Selçuklular, politikalarını Anadolu'nun ticari açıdan işlerliğini artırıp milletlerarası ticaret potansiyelinden istifade edebilmesi yönünde şekillendirdiler. Fethedilen topraklardaki ticaretin kesintiye uğramaması ve daha da geliştirilerek ticaret açısından Anadolu'nun cazibe merkezi hâline gelmesi için gayret gösterdiler. Venedikliler, Kıbrıs Frankları ve diğer komşu ülkeler ile ticari anlaşmalar yaptılar. (Koca, 2002: 346). Yabancı tüccarlara Anadolu içlerinde ticaret özgürlüğü tanıdılar, yolculukları boyunca karşılaşılabilecekleri soygunlara karşı devlet güvencesi sağlayarak bir nevi "sigorta sistemi" kurdular. Gümrük vergilerinde indirimler uygulayarak ticari hayatı özendirmeye çalıştılar ve Anadolu'nun ekonomik bütünlüğü ve transit ticari faaliyetlerin kesintiye uğramadan devamı için Anadolu'da siyasi birliği sağlamaya çalıştılar. (Cahen, 2001: 346-347).

Ayrıca zengin ticari ürünleri nakleden kervanları, sınırlarda düşman baskınlarından, Anadolu içinde de göçebe ve eşkıya soygunlarından koruyacak güvenli konak yerleri sağlamak ve yolcuların konakladıkları yerlerde her türlü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kervansaraylar inşa ettiler. Çok geçmeden, Denizli'den Kayseri, Sivas, Erzurum ve Iğdır'a; Kütahya'dan Malatya, Bitlis ve Ahlat'a; Antalya'dan Sinop ve Samsun'a Anadolu'nun bütün ticaret yolları kervansaraylarla örüldü. Örnek vermek gerekirse, Doğu-Batı, Kuzey-Güney ekseninde önemli bir kavşak noktası olan Kayseri ve Sivas arasındaki yolda 24'ten fazla kervansaray vardı. (Diyarbakirli, 1988: 177). Yapılan araştırmalar Anadolu'da 200'den fazla kervansaray bulunduğunu göstermektedir. (Özergin,

1999; 27). Kervansarayları sağlam surlarla çeviren Selçuklular, bu surlar üzerinde kuleler inşa edip, demirden kapılar yaparak tehlikelere karşı dayanıklı hâle getirdiler. (Turan, 1946; 479). Uzaktan bakılınca bir kale gibi görünen, içine girildiği zaman kervan kabilelerinin her türlü ihtiyacını karşılayacak bir teşkilâta sahip olan kervansaraylar, (Turan, 1946: 489) taş işçiliğinin en güzel örneklerini teşkil eden zengin mimarisi, iyice geliştirilmiş kesme taş tekniği ile Türk tarihinde mimari açıdan önemli bir yere sahiptir. (**Türk Ansiklopedisi**, 1974: 502). Kervansaraylar sultanlar, üst düzey devlet adamları ve aileleri tarafından genellikle vakıf olarak inşa edildiler. İnsan yürüyüşüyle 8-10 saati geçmeyen, deve yürüyüşüyle de yaklaşık bir gün süren 30-40 kilometrelik mesafelerde vakıf olarak inşa edilen kervansarayların, maddî büyüklükleri ve teşkilâtları nispetinde zengin evler, dükkânlar, fırınlar, hanlar, hamamlar, bağ-bahçe ve tarlalar, araziler, çiftlikler ve köylerden oluşan gelir kaynakları bulunmaktaydı. (Turan, 1946: 471).

Gelen bütün tüccar ve yolcuların, din, dil, ırk farkı gözetilmeden zengin fakir, Müslüman, gayr-i müslim kim olursa olsun, 3 gün süreyle kalabildiği ve bütün ihtiyaçlarını ücretsiz olarak görebildiği bu müessesenin tüm giderleri vakıflar tarafından karşılanırdı. Kervansaraylarda hasta yolcular, iyileşinceye kadar tedavi edilir, hayvanlarının tedavisi de veteriner tarafından yapılır ve tedavi masrafları vakıf tarafından karşılanırdı. Fakir hastalar, öldüğü takdirde kefen masrafları da vakıf gelirlerinden ödenirdi. (Turan, 1946: 484-485). Kervansaraylarda; yatakhane ve yemekhaneler, erzak ambarları, ticarî eşya depoları, ahırlar, samanlıklar, mescitler, kütüphaneler, hamamlar, şadırvanlar, hastane ve eczaneler, yatak ve yemek takımları, ayakkabılarının tamiri ve fakir yolculara yenisinin yapılması için ayakkabıcılar, nalbantlar, bu teşkilât ve tesisleri idare edecek, gelir ve gider hesaplarını yapacak divan ve memurları vardı. (Turan, 1946: 483-486).

Osmanlılar döneminde kervansarayların yapılarında birtakım değişiklikler olsa da ülkenin dört bir yanında kervansaray ve hanlar inşa edilmeye devam etmiştir. Selçuklular dönemindeki kervansaraylar kargir, köşeli, kesme taşlardan büyük mimari abideler şeklinde yapılırken Osmanlılar döneminde şehir dışındaki han ve kervansaraylar daha sade ve daha az konforlu inşa edilmişlerdir. Fakat şehir içindeki hanların mimari ve sanat açısından olukça özenli inşa edildikleri görülmektedir. Ayrıca Osmanlılar döneminde fetihler ve coğrafi keşifler sonucu ticaret yollarında meydana gelen değişiklikler neticesinde kervansarayların inşa edildiği bölgelerde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Hindistan ticaret yolunun ağırlık merkezinin Coğrafi keşifler sonucu Atlas Okyanusuna kaymasıyla Selçuklular zamanındaki kervan yolları da ıssızlaştı. Fakat yeni yol güzergâhlarının ortaya çıkması üzerine Osmanlılar da, kervansaray yapımına devam ettiler. İstanbul'u, Arap Yarımadasına bağlayan Hac yolu başta olmak üzere (Turan, 1946; 492-493), Bağdat'tan İstanbul'a, Mekke'den Tunus'a, Bursa'dan Budin'e, Belgrad'dan Üsküp'e kadar irili ufaklı pek çok kervansaray inşa ettiler. (**Türk Ansiklopedisi**, [1974]; 502 ve [1970]: 460).

Giriş'te de belirtildiği gibi bu tebliğde, ticaretin ve ticaret kurumlarının kültürler arası ilişkiler üzerindeki etkileri, Anadolu kervansarayları özelinde ele alınacaktır. Anadolu kervansarayları farklı milletlerden pek çok insanın bir arada konaklayıp, birlikte yemek yiyip, dinlendikleri ve uyudukları mekânlardı. Doğudan ya da batıdan veya kuzeyden ya da güneyden Anadolu'ya giren yolcular zorunlu olarak onlarca kervansarayda konaklıyor ve ihtiyaçlarını temin ediyordu. Bu konaklama esnasında kervansarayın yapısı, işleyişi, kervansaraydaki diğer tüccarlar, onların yeme-içme, giyinme ve uyuma şekilleri ve kültürleri ile ilgili gözlemlerde buluyorlardı. Zaten Orta Çağ'da "tüccar" demek, bir anlamda "seyyah" demektir. Rus tarihçi Gordlevski'nin ifadesiyle:

"Tüccar her yanda istenen bir konuktur, ondan para karşılığında her şeyi istemek mümkündür." (Gordlevski, 1998: 209). "Tüccar genellikle doğudan batıya doğru hareket etmektedir. Hep daha çok kar elde etme düşüncesi onu ileriye yönlendirmektedir. İçinde yolculuk tutkusu, merak, yabancı ülkeler ve yeni insanlar görme isteği de yanmaktadır. Sonra malını sergilerken, o, gördüklerini ve duyduklarını anlatacak, çokbilmişliği ve korkusuzluğuyla kendine saygı uyandıracaktır. Yolculuklar tüccarın gözlerini açıyordu. Onlar aynı zamanda uygarlığın taşıyıcıları, kültür erişimlerini ileten yayıcılarıdır. Müslüman doğunun coğrafya bilimi de onlara çok şey borçludur. Tüccar her şeyi bilir. O, ilginç bir söyleşi arkadaşıdır. Dünyayı boydan boya gezen İbni Batuta, Anadolu'daki yolculuğu sırasında Beylerin Arab'a ikram ve armağanlarda bulunarak komşu ve uzak ülkeler üzerine anlattıklarını, nasıl büyük bir ilgiyle dinlediklerini gözlemlemiştir. Tüccar, bir "canlı posta", bozkır habercisiydi. Örneğin Moğol Hanı Gazan'ın ölümünü Konya'ya dönen Tüccarlar haber vermişti. Bir tüccar, tarihçi Ravendi'ye, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'den övgüyle söz etmişti. Ama bu tüccarlar aynı zamanda gözcülerdi, ülkeler üzerinde bir şey öğrenmek isteyen doğulu hükümdarlar, genellikle tüccarlara elçi görevi veriyorlardı." (Gordlevski, 1998: 210).

Kervansaraylar Orta Çağ boyunca ticaret-kültür ilişkisinde anahtar rol oynayan kurumlardan biri olmuştur. İyi birer kültür gözlemcisi olan tüccar ve seyyahlara yolculuklarına güven içinde devam etme, yanlarında getirdikleri ürünleri tanıtmaya, pazarlamaya, para ve mal mübadelesi yapma imkânını vermesi, onları bir araya getirerek ortak zaman geçirme ve kültürel açıdan gözlem yapma olanağı sağlaması yönüyle kültürler arası etkileşime önemli katkılarda bulunmaktadır.

Orta Çağ ve yakın tarihte Anadolu seyahatine çıkan Tavernier, De Nerval, Dernschwam, Sarre, De Buspecq başta olmak üzere pek çok seyyah Türk kervansaray ve hanlarında Hristiyan, Yahudi, Türk, Ermeni, Rum, Arap, Şii ve Vahhabî tüccarlarla birlikte gecelediklerini ifade etmektedirler (Tavernier, 1980: 61, De Nerval, 2002: 40, Dernschwam, 1992: 59, Sarre, 1998: 142, De Buspecq, ts; 28). Anadolu'daki ticari seferlerin önemli güzergâhlarından biri olan Kayseri

yakınlarındaki “Yabanlu Pazarında”, Selçuklular Döneminde, Cenova, Venedik, Napoli, İtalya, Fransa, Bizans, Rusya, Kıpçak, Suriye, Mısır, İran, Irak ve Türkistan’ın iç bölgelerinden çok sayıda tüccar alışveriş için bir araya geliyordu. (Diyarbakirli, 1988: 177). Evliya Çelebi de Sivas’taki Büyük pazarda İtalyan, İranlı, Rum ve Ermeni tüccarlarla karşılaştığını ifade etmektedir.

Aktarılan bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere o dönemde Anadolu’da çok uluslu ticaret kervanları ve pazarlar bulunmaktaydı. Bu kadar farklı milletlerden çok sayıda insanın Anadolu topraklarında seyahat ve ticaret yapabilmesi o günün vazgeçilmez konaklama müessesesi olan kervansaraylar sayesinde olmaktaydı. Kervansaraylardaki müstemilat ve yapılanma kesinlikle sadece yerli tüccar ve yolculara has olmayıp yabancıların ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde idi.

Kültürün önemli bir ögesi olan dinî inanç ve ibadetlerin hangi dinden olursa olsun ifasına imkân sağlanması, farklı din mensuplarına dinî yaşayışla ilgili gözlem ve bilgi edinme imkânı da veriyordu. Müslümanların ibadetlerini yapabilmeleri için genellikle kervansarayın orta kısmına görkemli mescitler inşa ediliyordu. Diğer dinlerin mensubu olan tüccar ve seyyahlar konakladıkları bu yapılarda Müslüman tüccarların namaz, abdest, ezan vs. gibi ibadetleri nasıl yaptıklarını görüyor ve gerek eserlerinde gerekse ülkelerine döndüklerinde sözlü olarak anlatıyorlardı. Ayrıca Müslümanlar tarafından özel günlerde tertip edilen mevlid, aşure gibi törenlerden de ilgiyle bahsetmişlerdir. Kervansaraylarda Müslümanlar için mescitler inşa edildiği gibi, başka dinlere mensup yolcuların ibadetlerini rahatça yapma imkânı bulduklarını da kaynaklardan öğrenmekteyiz. Sözelimi, 1672 yılında bir heyetle birlikte Babaeski’de bir kervansarayda geceleyen Galland, kervansarayın odalarından birinde sabahın erken saatinde Peder Canisarés tarafından bir ayın tertip edildiğini ve kendisinin de bu ayine katıldığını belirtmektedir. (Galland, 1998: 87). Ayrıca Ermenilerin tarihini anlatan Bamutyun Hayots isimli kitabın yazarı Rahip Mikayel Çamçıyan da Ankara’lı Katolik Ermenilerin 1740 yılında İstanbul’daki Sofcu Hanı’nda Messe (Kudas-ı Şerif) ayini düzenlediklerini söylemektedir. (Pamukciyan, 2002: 119). Yapılan bu ayinler vesilesi ile Müslüman ve diğer tüccarlar Hristiyanların ibadet şekillerine muttali oluyorlardı. Erken dönemlerde Budist rahiplerin dinlerini yaymak için İpek Yolu güzergâhında misyonerlik faaliyetleri yürüttükleri ve Uzakdoğu ülkelerine İslam’ın Müslüman tüccarlar eliyle götürüldüğü hatırlanacak olursa, dinlerin toplumlar arasında yayılması ve din mensupları arasındaki ilişkilerin gerçekleşmesinde ticaretin ve ticaret müesseselerinin yeri daha iyi anlaşılacaktır.

Seyyahlar aynı şekilde diğer yolcuların kıyafetleri, dinlenme ve uyuma şekilleri, dış görünüşleri, tıraşları vs. ile ilgili gözlemlerini aktarmışlar ve kendi ülkeleri ve diğer batı bölgelerinde yaşayan insanlarla kıyaslamışlardır. Ayrıca yolcuların kültürleri, alışveriş yapma tarzları, ahlakları ve karakterleriyle ilgili bilgiler vermişler, kervansaraylarda karşılaştıkları Türk, Ermeni, Rum, Fransız, Yahudi

ve diğer milletlere mensup insanlar arasında kıyaslamalar yapmışlardır. Örnek vermek gerekirse Osmanlılar döneminde Anadolu'ya gelen ve bir kervansarayda konaklayan Buspeq, Türklerin yemek yeme şekillerini ve Türklere has bir yiyecek olan yoğurdu şu şekilde tarif etmiştir:

“Türkler obur değildirler. Gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka bir şey aramazlar. Yoğurt bir çeşit ekşimiş süttür. Galen'in “oxygala” dediği şey. Süte nazaran acııcı değildir. Türkler buna su ilave ederek içine ekmek doğruyorlar. Harareti teskin etmek için çok iyi bir sıvıdır. Hem besleyici hem de hazmı kolaydır. Kervansarayların hepsinde mutlaka yoğurt bulunur. Çünkü Türkler, yolculukları sırasında sıcak yemek aramazlar. Ekşi süt, peynir, üzüm gibi şeyler yerler. Üzüm, vişne gibi kuruyemişleri sıcak suda kaynatıp, toprak tabaklar içine koyarlar.” (Buspeq, ts: 58).

Orta Çağ'ın hayati müesseselerinden olan kervan ve kervansaray, Anadolu'nun hayatında o kadar önemli bir yere sahiptir ki, kültürün en önemli öğelerinden biri olan şiirlerde bu müesseselere dair çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Köroğlu, Dadaloğlu, Âşık Garip, Kerem, Âşık Ömer, Karacaoğlu, Dertli ve başkalarında kervan epik ve lirik şiirlerden çoğunun konusunu teşkil etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi kervansaraylarda aynı zamanda tüccarlar yanlarında getirdikleri malları pazarlama ve para mübadelesi işlerini de yapıyorlardı. Doğu ve Batı ülkelerinden gelen tüccarlar yanlarında getirdikleri paraları Türk parasına ya da ihtiyaç duydukları para birimine çeviriyorlardı. Bu durum bile kervansaraylarda farklı dil, kültür ve milletlerden tüccarlar arasında ortak bir dilin zorunlu olarak oluştuğunu göstermektedir. Broquere'in başından geçen bir olay kervansarayda yabancı dilleri konuşabilen hizmetlilerin bulunduğunu da göstermektedir. Kaldığı bir kervansarayda eşyalarından birini kaybeden Broquere, panik içinde etrafına bakınıp sağa sola koşuştururken İtalyanca konuşan bir hizmetli yanına gelmiş, problemin ne olduğunu sorarak kendisine yol göstermiştir. (Broquiere, 2000: 197). Orta Çağ Anadolu'sundaki sıradan bir kervansarayda İtalyanca bilen bir hizmetlinin bulunması bahsi geçen dönemde ticari hayatın ve kervansarayların kültürler arası ilişkilerde ne kadar önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

Doğudan batıya seyahat eden tüccarlar yanlarında doğunun el yapımı ve süsleme sanatı örneklerini de götürdüler. Çin ve Türkistan'ın boyama ve plastik sanatları İpek Yolu tüccarları vesilesi ile Ortadoğu ve batıya taşınmıştır. Oğuz Türklerinin tarihini anlatan ve asırlarca ağızdan ağza dolaşan Dede Korkut hikayeleri ve farklı yörelerde farklı isimlerle anılan Köroğlu hikayeleri İpek Yolu sayesinde Asya'dan dünyaya yayıldı. Ayrıca, irdelediği konular ve insan karakterleri dünyanın her

yerinde geçerli olan Nasreddin Hoca'nın hikâyeleri ve hayat felsefesi İpek Yolu üzerinde ticaret yapan insanların etkisi ile sadece Anadolu'da kalmamış, İran'dan İtalya'ya ve Kuzey Afrika'ya kadar ulaşmıştır. (Diyarbakirli, 1988: 180-181).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse tüccarlar, ticari ürünler kadar bilgi, görgü ve kültürlerin taşıyıcılığını da yapmaktaydılar. Özellikle İpek Yolu'nun Ortadoğu ve Anadolu bölümünde tüccarların güven içinde yolculuk yapmaları ve bahsedilen bölgelere ait yerel değerlerin tüccarlar sayesinde uluslararası nitelik kazanması, onlara barınma, güvenlik ve daha pek çok imkân sağlayan kervansaraylar sayesinde olmuştur. Bu yolculuklar ve müesseseler sayesinde milletlerin birbirlerine karşı önyargıları azalmış, örf, âdet ve kültürel zenginlikler kıtalar arası mesafelerde paylaşılabilmiştir.

KAYNAKÇA

Broquere, B., (2000), **Deniz Aşırı Seyahati**, Çev.: İlhan Arda, İstanbul: Eren Yayıncılık, 197.

Cahen, Claude, (2001), "13. yüzyılın Başında Anadolu'da Ticaret", **Cogito**, (9) 132-143.

De Buspecq, O., G., (ts), **Türkiye'yi Böyle Gördüm**, Haz.: Asel Kurutluoğlu, İstanbul: **Tercüman** Gazetesi Yayınları, 58.

De Nerval, G., (2002), **Doğuya Seyahat**, Çev.: Muharrem Taşcıoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 40.

Dernschwam, H., (1992), **İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü**, Çev, Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 59.

Galland, A., (1998), **İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar**, Çev.: Nahid Sırrı Örik, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 87.

Gordlevski, V., (1998), **Anadolu Selçuklu Devleti**, Çev.: Azer Yaran, Ankara, 209-210.

Kayaoğlu İsmet, (2002) "Selçuklu Vakfiyeleri ve İçerdikleri Sosyal Motifler", Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (ed.), **Türkler**, (7), 281-285.

Koca, Salim, (2002), "Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar", Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca (ed.), **Türkler**, VII, 344-353.

Özergin, M. Kemal, (1965), "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", **İÜEF Tarih Dergisi**, (20), 141-166.

Pamukciyan, K., (2002), **İstanbul Yazıları**, Çev.: Osman Köker, İstanbul: Aras Yayınları, I, 119.

Sarre, F., (1998), "Küçükasya Seyahati", Çev.: Dara Çolakoğlu, **Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A. Ş., 142.

Tavernier, J.B., (1980), **17. Asır Ortalarında Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat**, Çev.: Ertuğrul Gültekin, İstanbul: **Tercüman** Gazetesi Yayınları, 61.

Turan, Osman, (1946), "Selçuk Kervansarayları", **Bellekten**, (39), 471-496.

-----, (1948), "Selçuk Devri Vakfiyeleri III, Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", **Bellekten**, (45), 17-171.

Türk Ansiklopedisi, (1970, 1974), Ankara: MEB Yayınevi, (18), 459-460 ve (23), 502.

